

AUTOREFERAT

1. Imię i nazwisko

PETAR SOTIROV

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/artystyczne – z podaniem nazwy, roku i miejsca ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej

Dyplom ukończenia studiów na specjalności *filologia bułgarska* (tytuł zawodowy „specjalista w zakresie bułgarskiego języka i literatury i nauczyciel szkół średnich”), wydany przez Uniwersytet Sofijski im. Klimenta Ochrydzkiego, Bułgaria, 1985; dyplom uznany za równorzędny z polskim dyplomem ukończenia studiów wyższych oraz tytułem zawodowym *magistra edukacji*, zaświadczenie nr 4542 Ministerstwa Edukacji Narodowej z dnia 12.10.1998 r.

Dyplom uzyskania stopnia naukowego *kandydata nauk filologicznych*, wydany przez Wyższą Komisję Atestacyjną, Sofia, Bułgaria, 22.06.1993, tytuł rozprawy: *Кореференцията в текста и езиковите средства за кореференция в съвременния български език (Koreferencja w tekście i środki językowe koreferencji we współczesnym języku bułgarskim)*, praca obroniona przed Specjalistyczną Radą Językoznawczą Wyższej Komisji Atestacyjnej w dniu 21 marca 1993 r. w Sofii; dyplom uznany za równorzędny z polskim stopniem naukowym doktora nauk humanistycznych, zaświadczenie nr 4543 Ministerstwa Edukacji Narodowej z dnia 21.12.1998 r.

Dyplom uzyskania tytułu naukowego *docenta* w zakresie współczesnego języka bułgarskiego, wydany przez Wyższą Komisję Atestacyjną, Sofia, Bułgaria, 19.07.1996.

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/artystycznych

1985-1996 Instytut dla Studentów Zagranicznych (obecnie Departament Nauczania Językowego Uniwersytetu Sofijskiego), Sofia, Bułgaria – asystent, starszy asystent, główny asystent, docent

1996-2000 Uniwersytet im. Lajosa Kossutha w Debreczynie (obecnie Uniwersytet Debreczyński), Węgry – lektor języka i kultury bułgarskiej, skierowany przez bułgarskie Ministerstwo Edukacji i Nauki

2000 - do dziś Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie – profesor nadzwyczajny UMCS, kierownik Zakładu Językoznawstwa Słowiańskiego

4. Wskazane osiągnięcia wynikające z art. 16 ust. 2 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65 poz. 595 ze zm.)

Głównym obiektem moich zainteresowań naukowych w okresie od obrony pracy doktorskiej do dziś był język bułgarski w aspekcie socjolingwistycznym, badania uwzględniały również aspekt etnolingwistyczny, tekstologiczny czy stosowany. Mój dorobek naukowy obejmuje ogółem 59 publikacji, w tym: 6 prac opublikowanych w wydawnictwach umieszczonych na liście European Reference Index for the Humanities (ERIH); 2 monografie autorskie; 1 monografia współautorska; 1 opracowanie leksykograficzne współautorskie; 37 artykułów i rozpraw autorskich innych niż znajdujące się na liście ERIH; 3 artykuły współautorskie; 2 recenzje, 1 opracowanie zbiorowe redagowane; 5 opracowań zbiorowych współredagowane, 1 zbiór testów dydaktycznych. Byłem kierownikiem 2 zespołowych

projektów badawczych, brałem udział w 5 projektach jako członek zespołu, uczestniczyłem z referatem w 35 międzynarodowych i krajowych konferencjach naukowych. Jestem autorem bądź współautorem publikacji popularyzujących naukę lub sztukę oraz pomocy dydaktycznych. Prace zostały opublikowane w różnych językach – większość w języku bułgarskim, również w języku polskim, angielskim, rosyjskim, niemieckim, węgierskim i serbskim. Publikacje ukazały się w postaci książek oraz artykułów w czasopismach lub w opracowaniach zbiorowych w Bułgarii, w Polsce, w Stanach Zjednoczonych, na Węgrzech, w Austrii i w Serbii.

Moje główne nurty badawcze można zaprezentować w następujących działach:

I. STRATEGIE W BUŁGARSKIM DYSKURSIE LAT DZIEWIĘDZIESIĄTYCH XX WIEKU

a) Autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa

П. Сотиров, 2002, *Реч и цел. Въпроси на стратегиите в речта* [*Mowa a cel. Problemy strategii w mowie*], Международно социолингвистическо дружество, София, ss. 290.

М. Виденов, П. Сотиров, М. Банчева, А. Ангелов, 1996, *Социолингвистиката и ученическата реч* [*Socjolingwistyka a mowa uczniów*], Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, София, ss. 192; autorstwo rozdziałów: *Речевата стратегия като понятие* [*Strategia mowy jako pojęcie naukowe*], 141-155; *Дискурс и речево поведение* [*Dyskurs a zachowania językowe*], 156-162.

P. Sotirov, 1999, *Strategies in Modern Bulgarian Discourse* [*Strategie we współczesnym dyskursie bułgarskim*], – In: J. A. Fishman (gen. ed.), *International Journal of the Sociology of Language*, 135 (1999), Berlin - New York: Mouton de Gruyter, pp. 133-147. (czasopismo na liście ERIH, 0165-2516, INT2)

П. Сотиров, 1995, *Общество и дискурс* [Społeczeństwo a dyskurs]. – В: Връзки с обществеността, 1, «Пигмалион», Пловдив, 79-91.

П. Сотиров, 1995, *За ученическите речеви стратегии* [O uczniowskich strategiach mowy]. – В: Езиково обучение и актуални проблеми на езиковата култура, 2, Пловдивски университет, Смолян, 69-73.

П. Сотиров, 1996, *Речевите стратегии в българския търговски дискурс* [Strategie w bułgarskim dyskursie handlowym] – В: Проблеми на социолингвистиката, т. 5. Езикът и социалните контакти, Международно социолингвистическо дружество, София, 259-263.

П. Сотиров, 1997, *"Дъ бест", "Торли банци"... или какво става с българския език днес* [*"Дъ бест", "Торли банци"... czyli co dzieje się ze współczesnym językiem bułgarskim*] – В: Хемус, 3, Българско републиканско самоуправление, Будапеща, 44-49.

b) Omówienie celu naukowego w/w pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania.

Badania w ramach wymienionego tematu dotyczyły mowy jako działania społecznego i jako zachowania motywowanego i ukierunkowanego na konkretny cel. Specjalnym obiektem dociekań były strategie w dyskursie niektórych ze sfer interakcji społecznych. Zainteresowanie tematem spowodowane było dużymi zmianami politycznymi, ekonomicznymi i społecznymi w Bułgarii w ostatnim dziesięcioleciu XX wieku, które

znacząco wpłynęły na sposób używania języka. Pojawiło się szereg elementów innowacyjnych, których zazwyczaj nie ujmowano w aspekcie analizy dyskursu, a szczególnie ze względu na motywacje uczestników w dyskursie, raczej je pomijano, często wręcz piętnowano. Dlatego zdawało się, że podjęte badania są właściwą drogą do opisanego języka społeczeństwa bułgarskiego w konkretnym przełomowym okresie historycznym.

Rozważania o charakterze teoretycznym i metodologicznym oraz część wyników przeprowadzonych badań zostały opublikowane w artykułach naukowych *Общество и дискурс* [*Społeczeństwo a dyskurs*], *За ученическите речеве стратегии* [*O strategiach mowy uczniów*], *Речевите стратегии в българския търговски дискурс* [*Strategie w bułgarskim dyskursie handlowym*] i *Strategies in Modern Bulgarian Discourse* [*Strategie we współczesnym dyskursie bułgarskim*] oraz w dwóch rozdziałach monografii współautorskiej *Социolingвистиката и ученическата реч* [*Socjolingwistyka a mowa uczniów*]. W rozszerzonej i szczegółowej formie cele i istotę dotychczasowych badań wraz z ich wynikami zaprezentowano w autorskiej monografii *Реч и цел. Въпроси на стратегичните в речта* [*Mowa a cel. Problemy strategii w mowie*]. Głównym celem pracy było dogłębna analiza i interpretacja stosowanych przez nosicieli języka bułgarskiego strategii w trakcie komunikacji w trzech sferach publicznych (handel, szkoła, polityka). Zadaniem było również: omówienie pojęcia ‘strategia mowy’, opracowanie stosownej metodologii badawczej, ujawnienie pozajęzykowych uwarunkowań działalności dotyczącej zastosowania strategii, dokonanie ewidencji zaobserwowanych strategii i prezentacja ich skuteczności. Tekst monografii został przygotowany i oddany do druku przed rozpoczęciem mojej pracy w Polsce, z tego powodu publikacje polskich autorów z badanego zakresu (np. J. Bralczyka, I. Kamińskiej - Szmaj i in.) nie zostały uwzględnione.

Rozdział I monografii poświęcono zagadnieniom o charakterze teoretycznym, przede wszystkim definicji pojęcia strategii w mowie. Przedstawiono tutaj poglądy zawarte w publikacjach z dziedziny teorii działania, pragmatyki, analizy dyskursu, metodyki nauczania języków obcych, teorii aktów mowy, psycholingwistyki, teorii informacji, retoryki. Celem tego rozdziału było przybliżenie bułgarskiemu czytelnikowi omawianej problematyki, ale przede wszystkim zaprezentowanie własnej definicji badanego pojęcia. Przyjęto, że strategia w mowie to „uprzednio opracowany globalny plan myślowy zastosowania odpowiednich działań językowych, podporządkowanych zamiarowi efektywnego osiągnięcia postawionego celu (s. 39)”.

W rozdziale II rozpatrzono metodologiczne aspekty przeprowadzonych badań. Na początku sprecyzowano paradygmat badawczy. W związku z faktem, że analiza strategii w mowie stanowi część tzw. *analizy dyskursu* zostały omówione podstawowe pojęcia z tej dziedziny, w tym *tekst*, *dyskurs*, *kontekst* oraz inne pojęcia związane z prowadzonymi badaniami, jak *rozmowa*, *dialog* i *analiza rozmowy*. Zaprezentowano również model analizy strategii autorstwa R. de Bogrand’a i W. Dresler’a. Najwięcej miejsca jednak poświęcono własnemu modelowi badawczemu. Zostały wprowadzone nowe terminy i pojęcia, w tym ‘strategiczne działanie językowe’ i ‘epizod strategiczny’. Pojęcie ‘strategiczne działanie językowe’ zostało zdefiniowane jako „działanie językowe wykonywane na podstawie określonej strategii (s. 76)”, a pod ‘epizodem strategicznym’ rozumiano „minimalną część dyskursu, która zawiera pełną realizację określonej strategii (s. 77)”. Przedstawiono również główne kryteria klasyfikacji epizodów strategicznych, czyli: rodzaj struktury, występowanie/brak informacji o rezultacie, stopień aktywności uczestników w dyskursie, charakter kontaktu między komunikującymi się. Na podstawie w/w kryteriów epizody strategiczne podzielono na proste i złożone, na otwarte i zamknięte, na zrównoważone i niezrównoważone, na bezpośrednie i pośrednie.

Kolejne rozdziały tekstu zawierają analizę konkretnych epizodów strategicznych. Analiza została przeprowadzona na autentycznych przykładach z komunikacji w trzech sferach społecznych: handel, szkoła i polityka. Wybór właśnie tych sfer był uzasadniony ich znaczeniem społecznym, masowością i obecnością różnorodnych epizodów strategicznych. W rozdziale III zostały poddane analizie strategie w sferze handlu. Wniosek główny wskazywał, iż w sferze handlu najbardziej zauważalna jest nowa strategia - strategia przekonywania, która realizowana jest za pomocą rozmaitych podrzędnych strategii argumentacji i tworzenia pozytywnej motywacji u klienta. Odnotowano również nową rolę klienta jako podmiotu w dyskursie handlowym. Dzięki temu dyskurs handlowy zaczął przybierać formę zrównoważonego dialogu, a epizody strategiczne, wcześniej niezbilansowane, zaczęły się przekształcać w zbilansowane.

W rozdziale IV zanalizowano strategie stosowane w dyskursie szkolnym. Obiektem badań były przede wszystkim działania strategiczne społeczności uczniowskiej. Aby zarysować specyfikę obranego podejścia badawczego do mowy uczniów, dokonano przeglądu najważniejszych publikacji dotyczących tego tematu. Wyciągnięto wniosek, że mowa uczniów najczęściej jest rozpatrywana w związku z pojęciem slangu lub z problemem kultury języka, natomiast tutaj była analizowana w związku ze strategiami, stosowanymi przez uczniów przy rozwiązywaniu sytuacji problemowych - zarówno w dyskursie pozalekcyjnym, jak i w lekcyjnym. Typowymi epizodami pozalekcyjnymi, będącymi przedmiotem badań, były epizody prezentujące relacje 'uczniowie-rodzice' i strategie uczniów służące osiągnięciu rozmaitych celów. Wśród epizodów lekcyjnych badano wyłącznie te, związane z sytuacją problemową: „zapobieganie słabym ocenom”. Analiza dała podstawę stwierdzić obecność szerokiej gamy strategii. Niektóre strategie określono jako uniwersalne, np. tłumaczenie się słabą pamięcią, brakiem czasu lub ubogim językiem (s. 151-152), inne – jako oddźwięk aktualnych problemów społeczeństwa bułgarskiego, mających swoje odbicie w zachowaniu językowym, np. przypomnienie o słabych warunkach życia lub o braku szacunku społecznego wobec osób wykształconych (s. 152-155). Na podstawie wyników badań ustalono również stopień efektywności odrębnych strategii.

W rozdziale V obiekt stanowiły strategie obserwowane w nowym bułgarskim dyskursie politycznym. Analiza została przeprowadzona na podstawie korpusu dwóch grup epizodów strategicznych: 1) epizodów ustabilizowanego politycznego *status quo* (dyskurs polityczny w okresie między wyborami parlamentarnymi), 2) epizodów dynamicznego politycznego *status quo* (dyskurs okresu przedwyborczego). Ten dwupodział był oparty na uprzednio przeprowadzonych obserwacjach nad zależnością między cechami strategii i stanem życia politycznego. Strategie, charakterystyczne dla epizodów ustabilizowanego politycznego status quo, zaprezentowano za pomocą analizy obszernego epizodu strategicznego, w którym brali udział przedstawiciele rządzących i głównej opozycyjnej siły politycznej w kraju. Analiza konkretnego wycinku dyskursu politycznego ujawniła najważniejsze strategie ówczesnej bułgarskiej elity politycznej: zastosowanie peryfrastycznej techniki, usprawiedliwienie się ciężkim dziedzictwem, kreślenie optymistycznej przyszłości, strategia przytaczania „argumentum ad hominem”, krytykowanie stylu rządzenia i in. W stosunku do każdej z ujawnionych strategii przeprowadzono analizę w celu ujawnienia aktów mowy i środków językowych służących do realizacji strategii.

Dyskurs dynamicznego politycznego status quo został przestudiowany na podstawie epizodów strategicznych z okresu przedwyborczego przebiegających według rygorystycznych zasad dotyczących tematu i czasu wypowiedzi uczestników. Na podstawie analizy przedstawiono wnioski dotyczące zachowań językowych uczestników wymienionego typu sytuacji. Okazało się, że podstawową strategią mowy w większości krótkich wypowiedzi przedwyborczych jest strategia nazwana „negatywno-futurystyczną”. Realizowana była ona

преважно преку акти на говор тип *репрезентативни* и *комисиони*. Окажало се исто така, дека нестандардна ситуација проблематична изазива исто така нестандардно понашање стратегијско. Прејаво нестандардно понашање била забележана синтеза стратегија, каде служеле специфични акти на говор, на пример, такви, кои можат да се определат истовремено како *репрезентативни* и *комисиони* (с. 218). Основни стратегии, кои се применети во разгледаните кратки епизоди стратегијски, извршувани исто така за посредство на дополнителни реторички, јазички и стилистички стратегии во целу моментално емоционално влијание на слушателите. Една од најважните заклучоци на анализа на политичкиот дискурс била фактот, дека забележаните во овој дискурс стратегии можат да се признаат за ознака на враќање до нормалноста на бугарскиот политички живот.

II. ЈАЗИК И ПОНАШАЊА ЈАЗИЧКИ ПРИСЕЛЕНЦИ НА БУГАРСКИТЕ ВО УНГАРИЈА И ВО ПОЛСКА

а) Автор/автори, наслов/наслови на публикацијата, година на издавање, име на издавачката куќа

П. Сотиров, 2000, *Език и живот. Социolingвистично истражување на бугарите во Унгарија* [Јазик и живот. Истражувања социolingвистички на јазикот на Бугарите во Унгарија], Бугарско републиканско самоуправање, Будапешта, сс. 119.

П. Сотиров, 1999, *Езикот на бугарите во Унгарија* [Јазик на Бугарите во Унгарија]. – В: Проблеми на социolingвистиката, т. 6. Езикот и современоста [Проблеми социolingвистички, т. 6. Јазик и современост], Меѓународно социolingвистичко друштво, Софија, 250-253.

П. Сотиров, 1999, *Бугарите во Унгарија – един екзотичен, но реален свет*. Анализа на јазичката ситуација [Бугарите во Унгарија – светот екзотичен, но реален. Анализа на ситуацијата на јазикот]. – В: Хемус, 2, Бугарско републиканско самоуправање, Будапешта, 26-31.

П. Сотиров, 1997, *Бугарскиот јазик во Унгарија – тревожните прашања за иднината* [Јазик бугарски во Унгарија – тревожните прашања за иднината]. – В: Ј. Пенева-Винце, А. Петкова-Пападопулос (ред.), Бугари во Унгарија [Бугарите во Унгарија], Истражувачки институт на бугарите во Унгарија–Бугарско републиканско самоуправање, Будапешта, 48-54.

Р. Сотиров, 2004, *Изображувања социolingвистички на членовите на бугарската малцинска група во Унгарија*, [w:] Ё. Фориан (ред.) Мнокултурност, национална идентичност, малцинска група во Унгарија и во Полска. Јазик, литература, култура, Универзитет Дебречки, Дебрецен, 129-140.

Р. Сотиров, 2007, *Понашања јазички на Полаци во изјавите на Бугарите живеечки во Полска*, [w:] В. Бониечка, С. Грабиас (ред.) *Поточноста и понашања јазички на Полаци*, Издавачка куќа UMCS, Лублин, 193-203.

П. Сотиров, 2010, *Езикот промени во современите бугари, живеечки во чужбина* [Змена во јазикот на современите Бугарите живеечки во чужбина] – В: Хемус, 1, Бугарско републиканско самоуправање, Будапешта, 22-27; исто така во јазикот македонски: Р. Сотиров, 2010, *Нивни промени во странство* [Нивни промени во странство], Хемус, 1, А Бугарска Република Издавачка куќа, Будапешта, 22-27.

П. Сотиров, 2011, *За јазичките промени во современите бугари во чужбина: Проблеми на истражувачката методологија* [О промени во јазикот на современите Бугарите во чужбина: Проблеми на методологијата на истражувањето]. – В: М. Кочиш (ред.), Бугарскиот јазик и

литература в славянски и неславянски контекст [Język i literatura bułgarska w kontekście słowiańskim i niesłowiańskim], Университет в Сегед – JatePress, Сегед, 332–339.

П. Сотиров, 2011, *Родният език и социалният опит в чужбина* [Język ojczysty a doświadczenia społeczne na obczyźnie] - В: М. Виденов и др. (ред.), Проблеми на социолингвистиката, т. 10. Езикът и социалният опит [Problemy socjolingwistyki, t. X. Język a doświadczenia społeczne], Международно социолингвистическо дружество, София, 133-141.

P. Sotirov, 2011, *Wybrane aspekty zachowań językowych Bułgarów zamieszkałych w Polsce*, [w:] Słupskie Studia Historyczne, 17, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej, Słupsk, 245-259.

П. Сотиров, 2006, *От съпоставителни граматика към съпоставителен анализ на дискурси* [Od gramatyki porównawczej do porównawczej analizy dyskursu] – В: М. Младенова, И. Монова (ред.) Славистика и общество [Slawistyka i społeczeństwo], Херон Прес, София, 73-76.

П. Сотиров, 2003, *Исследование языка современных болгарских меньшинств за рубежом – от диалектологии к социолингвистике* [Badania nad językiem współczesnych bułgarskich mniejszości zagranicznych – od dialektologii do socjolingwistyki]. - In: Proceedings of 3rd International Congress of Dialectologists and Geolinguists, Wydawnictwo UMCS, Lublin, 335-345.

П. Сотиров, 2005, *Езиковата ситуация сред българите в Унгария в условията на разширена Европа* [Sytuacja językowa Bułgarów na Węgrzech w warunkach rozszerzonej Europy]. – В: И. Русков, С. Кьосева (ред.), Български календар [Bułgarski kalendarz], Българско републиканско самоуправление, Будапеща, 175-185.

P. Sotirov, 2005, P. *Die Globalisierung und die Sprachen der Minderheiten in Mitteleuropa* [Globalizacja a język mniejszości narodowych w Europie Środkowej], [w:] Christine Engel und Roman Lewicki (red.) Interkulturalität [Interkulturowość], Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft, Innsbruck, 263-275.

P. Sotirov, 2005, *Языки меньшинств и языки народов в объединяющей Европе*, [w:] Język i kultura mniejszości narodowych w dobie globalizacji, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok, 207-216.

П. Сотиров, 2002, *За двуезичните деца и тяхното обучение* [O dzieciach dwujęzycznych i ich edukacji]. – В: Науката, методиката и училището – конфликтни точки, срещи и разминавания [Nauka, metodyka i szkoła – punkty konfliktu, zbliżenia i mijania się], т. I, Пловдивски университет, Смолян, 144-147; również pt.: П. Сотиров, 2003, *Двуезичните деца – проблем ли са за обучението?* [Czy dzieci dwujęzyczne stanowią problem edukacyjny?] – В: Български език и литература, 1, Министерство на образованието, науката и младежта, София<9.10.2003 <http://litenet.bg/publish9/psotirov/dvuezichni.htm> 28.12.2012>.

- b) Omówienie celu naukowego w/w pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania.

Badania w ramach tego tematu zainicjowane zostały podczas mojej pracy jako lektor języka i kultury bułgarskiej na Uniwersytecie Debreczyńskim na Węgrzech w okresie 1996-2000 r. Wyniki „węgierskich” badań zaprezentowałem w cyklu artykułów naukowych i w pracy monograficznej pt. *Език и живот. Социолингвистично изследване на българите в*

Унгария [Język a życie. Badania socjolingwistyczne nad językiem Bułgarów na Węgrzech]. Obiekt badawczy obejmował język i zachowania językowe Bułgarów zamieszkałych na Węgrzech - w aspekcie historycznym i współczesnym. Główną motywacją podjęcia się wskazanej problematyki był fakt, iż Bułgarzy na Węgrzech, którzy stanowią jedną z oficjalnie uznanych mniejszości narodowych i mają długą (począwszy od XIV w.) obecność na ziemiach węgierskich, pozostawali niezbadani pod względem języka i zachowań językowych. Celem przeprowadzonych badań było ustalenie kształtu sytuacji językowej Bułgarów w podstawowych sferach życia oraz stanu ich języka ojczystego po pobycie w otoczeniu obcojęzycznym. Praca miała również dodatkowe cele: dokonanie zarysu historycznego procesu przesiedlenia się Bułgarów na Węgrzech wraz z przeglądem podstawowych źródeł bibliograficznych, omówienie kwestii ustalenia liczebności mniejszości i zaproponowanie dodatkowych kryteriów przynależności do niej, zaprezentowanie bułgarskich wyobrażeń socjolingwistycznych, ujawnienie czynników leżących u podstaw asymilacji językowej i in. Podstawową metodą badawczą była obserwacja, przeprowadzone były również własne ankiety, skorzystano także z opublikowanych dokumentów. W roli narzędzi do opracowania i zaprezentowania zgromadzonych danych były wykorzystane znane z literatury naukowej metody, np. metoda *konfiguracji przewagi językowej* autorstwa J. Fishman'a, metody statystyczne i in. Po przeprowadzonych badaniach na podstawie analizy dało się sformułować podstawowe wnioski dotyczące badanego obiektu, mian.: 1) współczesna sytuacja językowa bułgarskiego społeczeństwa na Węgrzech jest wyraźnie niezbilansowana, czyli w podstawowych sferach życia Bułgarów (rodzina, grono towarzyskie, praca, edukacja) jeden z języków (węgierski) pełni rolę podstawowego języka, natomiast język bułgarski odgrywa rolę podrzędną (w nielicznych przypadkach ma on przewagę, np. w życiu organizacyjnym mniejszości, w dziedzinie religii, w oficjalnych wydawnictwach mniejszości); 2) współczesna sytuacja językowa jest zdecydowanie odmienna w porównaniu z sytuacją językową Bułgarów w przeszłości (do II wojny światowej) – przyczyny tkwią: a) w innej, rozwarstwionej strukturze wspólnoty bułgarskiej (w przeszłości była ona jednolita, np. pod względem zawodowym, wiekowym i płciowym), b) w rozpowszechnieniu się również rodzin mieszanych; 3) zachowania językowe obecnie zamieszkałych na Węgrzech Bułgarów cechuje duża różnorodność, w związku z tym przedstawiciele bułgarskiej mniejszości prezentują rozmaite warianty języka bułgarskiego – od języka w pełni zachowanego (zakonserwowanego) po język w różnym stopniu poddany zmianom (interferowany). Jeden z istotnych wniosków dotyczy faktu, iż język ojczysty młodych imigrantów zmienia się w bardziej przyśpieszonym tempie, niż język starszych przesiedleńców, którzy prezentują język w znacznym stopniu zachowany, zakonserwowany.

Od roku 2000 z rozpoczęciem pracy na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie badania w ramach omawianego tematu zostały kontynuowane w Polsce. Uwzględniały one bułgarskich przesiedleńców w Polsce. Paradygmat badawczy został poszerzony o problematykę o charakterze teoretycznym i metodologicznym. Badania poświęcone zachowaniom językowym bułgarskim imigrantom w Polsce zaprezentowałem w artykule *Wybrane aspekty zachowań językowych Bułgarów zamieszkałych w Polsce*. We wstępie pracy skomentowano pojęcie zachowań językowych i przyjęto definicję, według której pojęcie to obejmuje: 1) akty użycia języka (rodzimego i miejscowego), 2) nastawienie wobec tych języków, 3) oddziaływania między nimi. Dalej zaprezentowano najważniejsze aspekty zachowań językowych dwóch głównych grup migrujących do Polski – dawnych (do II wojny światowej) i współczesnych przesiedleńców bułgarskich. W związku z pierwszą grupą, która składała się głównie z ogrodników (podobnie jak na Węgrzech), przytoczono językowe przykłady śladów działalności Bułgarów w Polsce w przeszłości. Prześladowano kształt sytuacji językowej wśród dawnych bułgarskich wspólnot i stopień występowania

zjawiska dwujęzyczności. Na podstawie przesłanek z opublikowanych prac dało się zauważyć, że sytuacja ta nie odróżniała się od sytuacji dawnych Bułgarów na Węgrzech, tj. była ona jednojęzyczna, czyli ich podstawowe sfery komunikacji obsługiwane były wyłącznie językiem bułgarskim, np. sfera zawodowa, sfera kontaktów towarzyskich, sfera działalności organizacyjnej itd.; zjawisko bilingwizmu występowało sporadycznie i dotyczyło nielicznej grupy zawodowej, a jego źródłem były codzienne kontakty ze zwykłymi Polakami; język ojczysty dawnych Bułgarów w Polsce, ponieważ nie był poddany naciskowi ze strony języka polskiego, przez dłuższy czas zachował się bez zmian.

Większą uwagę we wspomnianym artykule udzielono zachowaniom językowym współczesnych przesiedleńców bułgarskich, którzy stają przed wyborem własnej strategii, własnego modelu zachowań językowych w nowym otoczeniu społecznym. Stwierdzono, że z tego powodu zachowania językowe współczesnych bułgarskich imigrantów występują w wielu wariantach, które uwarunkowane są różnorodnymi czynnikami i prowadzą do rozmaitych konsekwencji. W zakresie zachowań dało się zaobserwować zarówno unifikację, czyli dostosowanie się do polskiego języka i polskich norm mowy, jak i indywidualizację, czyli podtrzymywanie bułgarskich cech w dziedzinie języka. W odróżnieniu od dawnych rodaków u współczesnych polskich Bułgarów zjawisko bilingwizmu, chociaż w różnych wariantach, przybiera charakter masowy, sytuacja językowa podstawowych sfer życia społecznego zdominowana jest przez język polski, a w konsekwencji otwiera drogę do szybszych i głębszych zmian w języku ojczystym. Ponadto uwagę zwrócono na kwestię postrzegania przez przesiedleńców bułgarskich języka polskiego i jego społecznych norm używania. Na podstawie ankiet stwierdzono, że w polskiej rzeczywistości językowej Bułgarzy generalnie czują się pewni i skuteczni, chociaż sprawia im trudność szereg specyficznych cech języka polskiego w zakresie fonetyki i gramatyki, a przede wszystkim odmienność polskich norm społecznych używania języka. Według Bułgarów odmienność jest najbardziej wyrazista w kilku zakresach: przestrzegania i skracania dystansu społecznego (czyli mówienie per ty bądź per pan/pani), sposobu identyfikacji obiektu mowy (np. dążenie do eksplikacji roli czy statusu społecznego w polskim dyskursie), zastosowania niektórych społecznie przyjętych zasad typu „podwyższania statusu społecznego” i „aktualnej przeszłości”. Ostatniemu zagadnieniu poświęcono 2 artykuły naukowe: *Zachowania językowe Polaków w wyobrażeniach Bułgarów zamieszkałych w Polsce* i *От съпоставителни граматика към съпоставителен анализ на дискурси [Od gramatyki porównawczej do porównawczej analizy dyskursu]*.

Badania w ramach tematu o zachowaniach językowych przesiedleńców bułgarskich, które przeprowadziłem na Węgrzech i w Polsce, wywołały niektóre rozważania o charakterze metodologicznym. Zaprezentowałem je w kilku publikacjach, m. in. w artykułach: *Исследование языка современных болгарских меньшинств за рубежом – от диалектологии к социолингвистике [Badania nad językiem współczesnych bułgarskich mniejszości zagranicznych – od dialektologii do socjolingwistyki]* i *За езиковите промени у съвременните българи в чужбина: Проблеми на изследователската методология [O zmianach w języku współczesnych Bułgarów zagranicą: Problemy metodologii badawczej]*. W nich podtrzymywano tezę, że do badań współczesnych imigrantów bułgarskich najbardziej stosowna jest metodologia socjolingwistyczna, specjalnie z zakresu tzw. mikro socjolingwistyki, zajmującej się zachowaniami językowymi poszczególnych subiektów w pierwotnych grupach społecznych. Za pomocą takiej metodologii, przy zastosowaniu metod ilościowych, zbadano wpływ kilku czynników na stopień zaawansowania zmian w języku ojczystym Bułgarów zamieszkałych na Węgrzech i w Polsce. Wyniki badań zaprezentowano w artykule pt. *Родният език и социалният опит в чужбина [Język ojczysty a doświadczenia społeczne na obczyźnie]*. Na podstawie eksperymentu polegającego na

zasięgnięciu opinii nosicieli języka bułgarskiego o idiolektach ich rodaków zamieszkałych za granicą zdobyto dane, pokazujące wagę kilku czynników, w tym: 'staż imigrancki', 'wiek', 'wiek w czasie przesiedlenia się', 'wykształcenie', 'wykonywany zawód'. Omówiono również znaczenie czynników o charakterze psychologicznym, np. cechy osobowości. Przeprowadzone badania potwierdziły hipotezę o kompleksowym oddziaływaniu rozmaitych czynników jednocześnie. Okazało się, że wbrew masowym przekonaniom czynnik 'staż imigrancki' nie jest decydującym czynnikiem o zasięgu zmian w języku ojczystym imigrantów. Co do czynnika 'wiek' – stwierdzono, że u współczesnych przesiedleńców zmiany zachodzą w bardziej przyspieszonym tempie, natomiast istotnym okazał się czynnik 'wiek w czasie przesiedlenia się'. Osoby, które przenieśli się lub zostały przeniesione do nowego społeczeństwa w okresie dzieciństwa, wykazały wyrazistą predyspozycją do zmian językowych. Dwoisty charakter wpływu wykazały czynniki 'wykształcenie' i 'zawód'. Wyższe wykształcenie i intelektualny zawód są przesłanką do szerszego kontaktu z językiem miejscowym (czyli sprzyjają zmianom), ale także są gwarancją podtrzymywania języka ojczystego przez dłuższy okres w nowym otoczeniu obcojęzycznym.

Problematyka bułgarskich przesiedleńców była również badana w świetle tematu „Języki mniejszościowe wobec współczesnego procesu globalizacji”. Zagadnienie to zostało omówione w publikacji pt. *Języki mniejszościowe i języki narodowe w jednoczącej się Europie* oraz w artykule pt. *Die Globalisierung und die Sprachen der Minderheiten in Mitteleuropa*, [*Globalizacja a język mniejszości narodowych w Europie Środkowej*]. W artykułach na przykładzie bułgarskiej mniejszości na Węgrzech i innych mniejszości w Europie Środkowej zaprezentowałem swoją opinię odnośnie problemu losu języków mniejszościowych na tle przebiegającego rozszerzenia Unii Europejskiej i pogłębienia globalizacji. Na podstawie analizy aktualnej sytuacji językowej poczyniłem próbę dokonania prognozy odnośnie przyszłości języków mniejszościowych w zjednoczonej Europie. Oceniając wpływ czynników różnego rodzaju (np. historyczny, demograficzno-społeczny, psychologiczny), wyraziłem pogląd, że instytucjonalizacja globalizacji w Europie, mimo oficjalnej polityki Unii Europejskiej w zakresie języka, zatwierdzi i wzmocni proces zaistniałej już asymilacji mniejszości narodowych.

Kolejny wątek w ramach badań nad językiem przesiedleńców dotyczył rozwoju językowego ich dzieci. Obiektem rozważań był przede wszystkim problem dwujęzyczności. Kwestia została poruszona najpierw w wspomnianej już rozprawie monograficznej *Język a życie. Badania socjolingwistyczne nad językiem Bułgarów na Węgrzech*, w rozdziale *O asymilacji językowej* (s. 72-81). Z obserwacji nad sytuacją językową w rodzinach Bułgarów (zarówno mieszanych, jak i jednonarodowych) wynikało, że równoległy dwujęzyczny rozwój dzieci w większości przypadków nie występuje. Główną przyczyną okazało się negatywne nastawienie rodziców wobec wczesnego bilingwizmu jako potencjalnego źródła zakłóceń prawidłowego rozwoju (językowego, psychologicznego i społecznego) dzieci. Ze względu na dużą wagę naukową i społeczną wspomnianej problematyki zdecydowałem poświęcić jej specjalne publikacje, m. in.: *За двуезичните деца и тяхното обучение* [*O dwujęzycznych dzieciach i ich edukacji*] i *Двуезичните деца – проблем ли са за обучението?* [*Czy dzieci dwujęzyczne stanowią problem edukacyjny?*]. Obiektem wymienionych prac był problem wczesnego bilingwizmu u dzieci, a celem było udowodnienie, iż rozwijanie go nie tylko nie zakłóca, wręcz sprzyja rozwojowi – językowemu i intelektualnemu – dzieci. Przytoczone dowody były zaczerpnięte z kilku źródeł: publikacji badaczy z tego zakresu, własnych obserwacji nad dziećmi Bułgarów na Węgrzech i w Polsce, wreszcie z przykładów z rozwoju własnego dziecka.

III. BULGARSKA I POLSKA MOWA POTOCZNA (aspekty leksykograficzne, etnolingwistyczne, stylistyczne)

a) Autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa

P. Sotirov, M. Mostowska, A. Mokrzycka, 2011, *Bułgarsko-polski słownik leksyki potocznej*, t. 1, Wydawnictwo UMCS, Lublin, 280 s.

Sotirov, 2011, *Wstęp*, [w:] P. Sotirov, M. Mostowska, A. Mokrzycka, *Bułgarsko-polski słownik leksyki potocznej*, Wydawnictwo UMCS, 7-12.

P. Sotirov, 2008, *Współczesny bułgarski obraz bałkańskich sąsiadów – między swoim a obcym (na materiale bułgarskich internetowych forów dyskusyjnych)*, [w:] J. Bartmiński (red.), *Etnolingwistyka*, 20, Wydawnictwo UMCS, Lublin, 321-332. (czasopismo na liście ERIH, 0208-6808, NAT)

П. Сотиров, 2011, *За българската езикова картина на света, отразена в разговорната оценъчна лексика [O bułgarskim językowym obrazie świata odzwierciedlonym w wartościującej leksyce potocznej]* – В: Е. Николова, В. Кръстанова (ред.) *Човекът и вселената [Człowiek a Wszechświat]*, Съюз на учените в България, Смолян, 13-19.

П. Сотиров, 2012, *Щрихи от българската и полската езикова картина на света [Zarys bułgarskiego i polskiego językowego obrazu świata]*. – В: К. Бахнева и др. (ред.) *Славяните. Общество, религия, култура. Юбилеен сборник в чест на 60-годишнината на проф. дфн Панайот Карагьозов [Słowianie. Społeczeństwo, religia, kultura. Księga jubileuszowa poświęcona Profesorowi P. Karagyożowowi z okazji 60. rocznicy urodzin]*, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 119-131.

П. Сотиров, 2012, *Българската и полската картина на света, отразени в разговорната оценъчна лексика [Bułgarski i polski językowy obraz świata odzwierciedlony w wartościującej leksyce potocznej]*, *Slavica XLI, Annales Instituti Slavici Universitatis Debreceniensis, Debrecen*, 113-128. (czasopismo na liście ERIH, 0583-5356, NAT)

П. Сотиров, 2013, *Източници за българската разговорна метафорична лексика (в сравнение с полския език) [Źródła bułgarskiej metaforycznej leksyki potocznej (w porównaniu z językiem polskim)]*. – В: Е. Иванова (ред.), *Традиции, посоки, предизвикателства [Tradycje. Kierunki. Wyzwania]*, Издателство ПУ „Паисий Хилендарски“, филиал–Смолян, Смолян, 32-41.

П. Сотиров, 1997, *"Стилистическа революция" в современном българском языке [„Rewolucja stylistyczna” we współczesnym języku bułgarskim]*. – In: *Debreceni Szlavistikai Füzetek [Debreczyńskie Zeszyty Slawistyczne]*, 5 szám, Szlav Filologiai Intézet, Debrecen, 12-16.

П. Сотиров, 2007, *Назоваване на началника в полския разговорен дискурс [Określenie przełożonego w polskim dyskursie potocznym]*. – В: М. Петрова, П. Сотиров (ред.), *Филологически и методически изследвания [Badania filologiczne i metodologiczne]*, Издателство ПУ „Паисий Хилендарски“, филиал–Смолян, 92–102.

П. Сотиров, 2008, *Съвременният облик на уличния език в Полша [Współczesne oblicze języka ulicy w Polsce]*. – В: М. Виденов и др. (ред.), *Проблеми на социолингвистиката*, т.

9. Агресията на уличния език [Problemy socjolingwistyki, t. IX. Agresja języka ulicy],
Международно социолінгвістично дружество, София, 55-68.

b) Omówienie celu naukowego w/w pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania.

Podjęcie problematyki potoczności w języku związane było z tendencją poszerzania przestrzeni zastosowania potocznej odmiany języka w bułgarskiej i polskiej komunikacji społecznej po przemianach ustrojowych w latach 90. XX wieku.

Główna część badań w ramach problemu potoczności miała charakter leksykograficzny. Dotyczyła opracowania dwujęzycznego (bułgarsko-polskiego) słownika leksyki potocznej. Prace zostały rozpoczęte w roku 2010 w ramach zespołowego projektu badawczego, w którym pełniłem funkcję kierownika (członkami zespołu były Mariola Mostowska i Agata Mokrzycka). Projekt został sfinansowany z grantu prorektora Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, a jego wynikiem był pierwszy tom *Bułgarsko-polskiego słownika leksyki potocznej* (2011). W trakcie przygotowania są kolejne dwie części słownika. Mój udział w powstaniu tego opracowania leksykograficznego polegał na: autorstwie pomysłu, napisaniu wstępu, ekscerpcji części materiału źródłowego, wyposażeniu przykładami, ustaleniu struktury hasła słownikowego, zredagowaniu pierwotnego wariantu haseł, kierowaniu zespołowym projektem badawczym bezpośrednio związanym z opracowanym wydawnictwem.

Słownik zawiera najczęściej używane wyrazy potoczne w języku bułgarskim i ich odpowiedniki w języku polskim. Jest to pierwsze i jak na razie jedyne w historii bułgarsko-polskiej praktyki leksykograficznej opracowanie specjalnie poświęcone potocznej warstwie językowej. Praca nad słownikiem wymagała rozstrzygnięcia kilku kwestii teoretycznych. Główną wśród nich była kwestia przyjęcia definicji pojęcia 'wyrazu potocznego', od której zależał skład opracowanego materiału słownikowego. Uwzględniając zaistniałe w przestrzeni naukowej różne poglądy (choćby w ramach tzw. szkoły warszawskiej i szkoły opolsko-wrocławsko-lubelskiej), przyjęto, że najbardziej odpowiednia celom opracowanego słownika jest definicja, według której potocznymi wyrazami są te, które są naturalne dla sytuacji odróżniających się nieoficjalnością interakcji, względną spontanicznością mowy, dialogowością, bezpośredniością kontaktu i skróconym dystansem społecznym między rozmówcami. Druga ważna kwestia dotyczyła współczesnej dynamiki składu leksyki potocznej, elastyczności jego granicy. Przy rozwiązywaniu tego problemu bazowano zarówno na własnym wyczuciu językowym, jak i na opinii licznych nosicieli języka bułgarskiego i polskiego. Ostatecznie przyjęto zaistniałe już określenie leksyki potocznej jako „zbioru rozmytego” (s. 10). Podstawowymi źródłami materiału językowego okazały się istniejące słowniki współczesnego języka bułgarskiego, z których wyekscerpowano wyrazy oznaczone jako potoczne, oraz inne słowniki mające związek z przedmiotową problematyką. Jako istotne źródła materiałowe posłużyły również teksty z bułgarskiej prasy codziennej w wersji drukowanej i elektronicznej, teksty współczesnej prozy bułgarskiej i ich przekłady na język polski (wykaz źródeł materiałowych s. 19-22). Przy gromadzeniu materiału wzięto pod uwagę również teksty zasłyszane, które zostały opublikowane w wersji elektronicznej w postaci korpusów bułgarskiej mowy potocznej lub jako materiał badawczy w wydawnictwach książkowych oraz wypowiedzi na forach internetowych, będących pisemną realizacją języka potocznego. Słownik zawiera hasła składające się z jednego leksemu oraz hasła dwu- i kilkuwyrazowe o różnym stopniu łączliwości. Hasła zostały ułożone alfabetycznie, każdy artykuł słownikowy zawiera: formę wyrazu w języku źródłowym, zwięzłą informację gramatyczną, znaczenie jednostki w języku polskim, polski ekwiwalent potoczny, przykład zdaniowy z języka źródłowego, tłumaczenie przykładu na język polski (budowa hasła

słownikowego s. 13-18). Opracowanie leksykograficzne pomyślano jako narzędzie do praktycznej nauki języka dla studentów i pracy translatorskiej tłumaczy.

Mowa potoczna była punktem wyjściowym również dla badań etnolingwistycznych dotyczących bułgarskiego i polskiego językowego obrazu świata. W artykule *Współczesny bułgarski obraz bałkańskich sąsiadów – między swoim a obcym (na materiale bułgarskich internetowych forów dyskusyjnych)* obiekt badawczy stanowiły wyobrażenia współczesnych Bułgarów na temat sąsiednich narodów na Bałkanach. Jako źródło materiałowe wykorzystano wypowiedzi uczestników bułgarskich forów internetowych. Analiza ujawniła, że wyobrażenia internautów mają charakter złożony. Po części są one typowo stereotypowe - odzwierciedlają wydarzenia historyczne i kształtują negatywny - w różnym stopniu - obraz każdego z sąsiadów. Szereg wypowiedzi bazujących na współczesnych zjawiskach i doświadczeniach własnych autorów, prezentowały już transformację starych stereotypów w kierunku wykreowania pozytywnego obrazu sąsiada. Wśród wszystkich bułgarskich sąsiadów w największym stopniu zróżnicowany był obraz Macedończyków, zaś najbardziej wyrazistym kontrapunktem dwóch typów ocen (pozytywnej i negatywnej) nacechowany był obraz Serbii i Serbów. Obraz Turcji i Turków związany był z pewnym paradoksem – uczestnicy forów internetowych „zaskoczeni” byli własną pozytywną oceną tureckiego sąsiada na tle bułgarskich stereotypów Turcji i Turków jako wiekowego ciemniźcyela. Najbardziej monolitowy, w negatywnym aspekcie, nakreślony został obraz Grecji i Greków. Najmniejsze zainteresowanie w forach internetowych na temat bułgarskich sąsiadów wykazano wobec Rumunii i Rumunów.

Celem innych publikacji z tego zakresu była rekonstrukcja i zestawienie bułgarskiej i polskiej percepcji rzeczywistości na podstawie leksyki potocznej. Wyniki badań zaprezentowano w kilku artykułach, np.: *Щрихи от българската и полската езикова картина на света* [Zarys bułgarskiego i polskiego językowego obrazu świata] oraz *Българската и полската картина на света, отразени в разговорната оценъчна лексика* [Bułgarski i polski językowy obraz świata odzwierciedlony w wartościującej leksyce potocznej]. Prace zawierają analizę bułgarskiej i polskiej wartościującej leksyki potocznej dotyczącej określenia człowieka. Analiza pokazała, że bułgarski i polski model konceptualny zawiera zarówno komponenty, które są wspólne (np. antropocentryzm, seksizm, urbocentryzm, etnocentryzm itp.), jak i charakterystyki typowo narodowe (np. nastawienie do określonych grup etnicznych, narodowych i religijnych, relacje w ramach rodu i in.). Porównanie przeprowadzonych badań z badaniami socjologicznymi wykazało szereg zbieżności, dlatego można było stwierdzić, że leksyka potoczna jest istotnym źródłem dla badań nad rekonstrukcją sposobu odbioru rzeczywistości.

Integralną częścią wyżej wymienionych badań były badania nad bułgarską metaforyczną leksyką potoczną ze względu na źródła metaforyzacji w odniesieniu do języka polskiego. Badania ujawniły, że w języku bułgarskim trzy tematyczne grupy leksemów są źródłem metaforyzacji: nazwy zwierząt, nazwy podmiotów o kojarzeniu negatywnym, nazwy antroponimiczne. W ramach każdej z grup dało się zauważyć zarówno wspólne, jak i cechy specyficzne dla języka bułgarskiego wynikające z czynników o charakterze historycznym, geograficznym czy politycznym.

Publikacja pt. *"Стилистическая революция" в современном болгарском языке* [„Rewolucja stylistyczna” we współczesnym języku bułgarskim] dotyczyła języka bułgarskiego w ujęciu stylistycznym. Jej celem było zaprezentowanie podstawowych zmian w języku ówczesnych bułgarskich tytułów prasowych. Analiza dowiodła, że zmiany te dotyczyły przede wszystkim powszechnego wykorzystywania elementów mowy potocznej oraz zastosowania nowych strategii perswazji. Na podstawie autentycznych przykładów zademonstrowano konkretne przejawy wymienionych dwóch osobliwości nowego dyskursu

publicystycznego. Preferowanie cech języka potocznego ze strony autorów tekstów publicystycznych wytłumaczono dążeniem do odejścia od starego stylu tzw. nowomowy oraz osiąganiem rozmaitych celów pragmatycznych.

W artykule *Назоваване на началника в полския разговорен дискурс [Określenie przełożonego w polskim dyskursie potocznym]* obiektem badań były potoczne wyrazy odnoszące się do osoby przełożonego, używane przez podwładnych w jego nieobecności. Celem było ujawnienie: 1) nazw o najwyższej frekwencji, 2) cech formalno-semantycznych badanych jednostek, 3) ich zawartości emocjonalnej. Na podstawie analizy licznej grupy wyrazów zgromadzonych metodą ankiety przeprowadzonej w różnych punktach Polski sformułowano następujące wnioski: najwyższą frekwencję mają wyrazy *szef/szefowa* i *stary/stara*, które stanowiły połowę wszystkich zgromadzonych nazw; druga co do typowości grupa nazw składała się z wyrazów typu *dyrektor, nazwa po imieniu, dyrekcja, nazwa po nazwisku, pan/pani dyrektor, boss* itp.; trzecia grupa wyrazów miała charakter przydomkowy (typu *kinol, księżniczka, dziadek, wielka siostra* itp.); większość podanych nazw nawiązywała do statusu społecznego, o wiele mniej wyrazów prezentowało cechę indywidualną (potwierdziło to tendencję socjalizacji obiektu mowy w polskim dyskursie werbalnym vs. indywidualizacji w bułgarskim dyskursie); w stosunku do skali emocjonalnej przewagę wykazały wyrazy o konotacji negatywnej (47,5 %), niemałą grupą (36,5) były nazwy neutralne, a prawie 13 % wyrazów miały konotację pozytywną.

Artykuł pt. *Съвременният облик на уличния език в Полша [Współczesne oblicze języka ulicy w Polsce]* był próbą spojrzenia na język polskiego społeczeństwa oczami obserwatora zewnętrznego i jednocześnie uczestnika polskiego dyskursu. Artykuł został przygotowany w związku z konkretnym przedsięwzięciem naukowym (międzynarodowa konferencja naukowa w Sofii) poświęconym „agresji” języka ulicy. Praca była również odpowiedzią na zainteresowanie wobec polskiej współczesnej rzeczywistości językowej ze strony zarządu Międzynarodowego Stowarzyszenie Socjolingwistycznego, który był inicjatorem i organizatorem konferencji oraz wydawcą tomu pokonferencyjnego. Głównym obiektem badawczym rozprawy był polski współczesny język ulicy, a jej celem ujawnienie treści pojęcia ‘język ulicy’ według polskiej myśli naukowej, zaprezentowanie głównych komponentów tej odmiany języka polskiego, omówienie jej aspektów społecznych w Polsce, zestawienie polskiego i bułgarskiego dyskursu w stosunku do omawianego wariantu językowego. Analiza ujawniła fakt, że w podstawie języka ulicy w Polsce leży łamanie tabu językowego, zjawisko to eksplikowane jest poprzez używanie wulgaryzmów. W obrębie tego faktu polski i bułgarski dyskurs współczesny wykazuje znaczne podobieństwo. Zauważono zbieżność również w fakcie, iż w obu społeczeństwach zaistniało terytorialne i społeczne poszerzenie zasięgu zastosowania języka ulicy. W stosunku do języka ulicy zanotowano również rozbieżności między bułgarskim i polskim dyskursem, dotyczące frekwencji określonych tematycznych grup wyrazów lub ich konotacji. Sformułowano wniosek o większej wrażliwości polskiej opinii społecznej na temat języka ulicy i o jej większym wpływie na zachowania językowe osób publicznych.

IV. MECHANIZM KOREFERENCJI W TEKŚCIE

- a) Autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa

Vassileva, P. Sotirov, 1994, *Typological characteristics of co-reference chains in English and Bulgarian journalistic style [Typologiczne cechy koreferentnych łańcuchów w angielskim i bułgarskim stylu dziennikarskim]*. – In: *Contrastive Linguistics*, 6, Sofia University Press, Sofia, 21-27. (czasopismo na liście ERIH, 0204–8708, NAT)

И. Василева, П. Сотиров, 1995, *Лексикалната кохезия в английския и българския журналистически стил (социолингвистични аспекти)* [*Kohezja leksykalna w angielskim i w bułgarskim stylu dziennikarskim (aspekty socjolingwistyczne)*]. – В: Проблеми на социолингвистиката, т. 4. Социолингвистика и комуникация [Problemy socjolingwistyki, t. IV. Socjolingwistyka a komunikacja], Международно социолингвистическо дружество, София, 216-219.

П. Сотиров, М. Христов, 2000, *Некоторые типологические особенности коррелятивных цепей в венгерском и болгарском языках* [*Wybrane typologiczne cechy koreferentnych sekwencji w języku węgierskim i bułgarskim*]. – In: Slavica XXX, Annales Instituti Slavici Universitatis Debreceniensis, Debrecen, 41- 47. (czasopismo na liście ERIH, 0583-5356, NAT)

П. Сотиров, 1994, *Особени случаи на кореференция в българската разговорна реч* [*Osobliwości koreferencji w bułgarskiej mowie potocznej*]. – В: Годишник на Института за чуждестранни студенти, 9, София, 218-222.

П. Сотиров, 2002, *За лексикалното повторение в българския език* [*O powtórzeniu leksykalnym w języku bułgarskim*]. – В: Едно поколение видни български езиковеди, Софийски университет [Pokołenie wybitnych językoznawców bułgarskich], София, 134-145.

- b) Omówienie celu naukowego w/w pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania.

W wymienionych publikacjach zaprezentowano wyniki badań stanowiących kontynuację problematyki rozprawy doktorskiej. Uzupełniały one dotychczasowe badania i poszerzały ich zasięg.

Cześć prac miała charakter komparatystyczny. Ich głównym celem było ujawnienie podobieństw i różnic między językiem bułgarskim a innymi językami – zarówno strukturalnie bliskimi, jak i odległymi – w zakresie mechanizmu koreferencji. W dwóch publikacjach zaprezentowano wyniki zestawienia języka bułgarskiego z językiem angielskim: *Typological characteristics of co-reference chains in English and Bulgarian journalistic style* [*Typologiczne cechy koreferentnych łańcuchów w angielskim i bułgarskim stylu dziennikarskim*] (we współautorstwie z I. Vassileva) oraz *Лексикалната кохезия в английския и българския журналистически стил (социолингвистични аспекти)*, [*Kohezja leksykalna w angielskim i w bułgarskim stylu dziennikarskim (aspekty socjolingwistyczne)*] (w współautorstwie z I. Vassileva). Na podstawie analizy licznych przykładów można było ujawnić niektóre specyficzne cechy mechanizmu koreferencji w bułgarskim tekście w porównaniu z językiem angielskim. Najważniejsze wnioski dotyczą tendencji obowiązujących w obydwóch językach w stosunku do sposobu dokonania koreferencji, w tym do formy używanych środków językowych oraz do oblicza tzw. *koreferentnych łańcuchów*. Badania potwierdziły fakt, iż używanie takich środków koreferencji, jak powtórzenia leksykalnego, synonimu, zaimka czy rodzajnika dokonuje się pod wpływem norm stylistycznych, odmiennych w obydwóch językach.

Równoległe z ujawnionymi rozbieżnościami, wynikającymi z obowiązujących dla nosicieli obydwóch języków norm stylistycznych, badania potwierdziły obecność szeregu podobieństw. Ten stan można było wytłumaczyć faktem, iż język bułgarski i angielski, które z punktu widzenia genealogii językowej należą do innych grup językowych, ale w zakresie systemu, w tym stosunku do zasobu narzędzi językowych koreferencji, są w znacznym stopniu bliskie.

Zestawienie języka bułgarskiego z językiem węgierskim ujawniło istotną asymetrię w dziedzinie koreferencji. Wyniki badań zaprezentowano w publikacji *Некоторые типологические особенности корreferентных цепей в венгерском и болгарском языках* [Niektóre typologiczne cechy koreferentnych łańcuchów w języku węgierskim i bułgarskim] (we współautorstwie z M. Christov'em). Celem podjętych badań bułgarsko-węgierskich było ujawnienie wpływu czynników o charakterze językowo-systemowym na mechanizm koreferencji i wynikających z tego rozbieżności w językach. W centrum uwagi były dwa środki koreferencji – *substytucja poprzez zaimek (pronominalizacja)* i *substytucja zerowa* – które w sposób najbardziej przejrzysty ujawniły zależność mechanizmu koreferencji od czynników językowo-systemowych. Część wniosków dotyczyła kategorii rodzaju – jak wiadomo, nie występuje ona w języku węgierskim, co powoduje pewne ograniczenia, na przykład przy zastosowaniu zaimków 3.osobowych liczby pojedynczej w roli koreferenta w węgierskich tekstach. Mechanizm koreferencji w języku bułgarskim i węgierskim okazał się odmiennym również w przypadkach, w których referent (denotat) w pierwszym zdaniu jest w roli podmiotu, a w kolejnym – w roli dopełnienia bliższego. Więc specyfika gramatyki obydwóch języków wymaga zastosowania odmiennych środków koreferencji – w języku bułgarskim zaimka, natomiast w języku węgierskim substytucji zerowej.

W artykule *За лексикалното повторение в българския език* [O powtórzeniu leksykalnym w języku bułgarskim] szczegółowo omówiłem jeden z podstawowych środków koreferencji w tekście bułgarskim, natomiast publikacją *Особени случаи на корreferенция в българската разговорна реч* [Osobliwości koreferencji w bułgarskiej mowie potocznej] zaprezentowałem najbardziej typowe przypadki koreferencji w mowie potocznej, które odróżniają tę odmianę języka od stylów oficjalnych, np.: stosowanie wyrazów o mocnej ekspresji w roli koreferentów, substancywacja koreferentnych zaimków wskazujących i zaimków dzierżawczych, używanie zaimków 1 os. i 2 os. zamiast 3 os. w funkcji koreferencji i in.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo - badawczych (artystycznych).

W związku z wykonywanym zawodem nauczyciela akademickiego część mojej działalności badawczej miała charakter stosowany, w szczególności dotyczyła ona ewaluacji procesu nauczania języka bułgarskiego jako ojczystego i jako obcego. Pokłosem tej części prac badawczych były: 1 książka współautorska, 2 artykuły naukowe, 1 skrypt współautorski. Książka pt. *Тестови задачи по български език за чужденци* [Zbiór testów dydaktycznych z języka bułgarskiego dla cudzoziemców] (1995) zawiera zadania typu *multiple choice items* związane z treścią programową kursu nauczania języka bułgarskiego dla studentów zagranicznych na etapie przygotowawczym. Opracowując zadania bazowano na teorii testów i towarzyszyły mu czynności o charakterze badawczo-eksperymentalnym, w tym: weryfikacja odpowiedniości zadań do treści programowej, aprobacja testów, opracowanie danych przy zastosowaniu metod statystycznych (np. tzw. model Items Response Theory), ustalenie indeksu trudności poszczególnych zadań, skonstruowanie testów próbnych itp. Wymienione prace realizowane były w Instytucie dla Studentów Zagranicznych w Sofii w ramach kierowanego przeze mnie projektu *Изготвяне на система за оценяване на равнището на владеене на българския език от чужденци* [Opracowanie systemu oceniania poziomu opanowania języka bułgarskiego przez cudzoziemców] (1994-95). Podobny charakter miało również opracowanie współautorskie pt. *Съвременни методи за проверка и оценка на качеството на подготовка по български език на чуждестранни студенти на подготвителния етап* [Współczesne metody ewaluacji jakości przygotowania cudzoziemców z zakresu języka bułgarskiego na etapie przygotowawczym] (1995). Skrypt

przygotowany został w ramach zespołowego projektu badawczego pod kierownictwem Enczo Gerganowa i zarejestrowany jest w bułgarskim Narodowym Centrum Informacji i Dokumentacji w Sofii.

W artykule pt. *Оценяването по български език - проблеми, парадокси, перспективи* [Ewaluacja z zakresu przedmiotu język bułgarski – problemy, paradoksy, perspektywy] (1993), zamieszczonym w wydawnictwie bułgarskiego Ministerstwa Edukacji, Nauki i Młodzieży, analizie poddano stan współczesny działalności ewaluacji wyników procesu dydaktycznego z zakresu języka bułgarskiego jako ojczystego. Celem było ujawnienie zaistniałych problemów i wskazanie drogi do ich usunięcia. Na podstawie obserwacji rzeczywistości szkolnej przytoczono fakty, które określono jako paradoksy w dziedzinie ewaluacji, np.: paradoks samooceny, paradoks nierównych kryteriów, paradoks tła, paradoks zamiany obiektu oceny i in. Jako przyczynę zaistnienia wymienionych paradoksów wskazano brak ujednoczonej scentralizowanej procedury ewaluacji, dlatego w konkluzji pracy autor wychodzi z propozycją opracowania takiej procedury uzasadniając jednocześnie jej konieczność. W okresie opracowania koncepcji nowej matury w Bułgarii artykułem *3а новата матура в Полша или надникване в нашето близко бъдеще* [O nowej maturze w Polsce czyli podgląd w bułgarską rychłą przyszłość], 2008, (we współautorstwie z A. Sprawką-Sotirow) zaprezentowałem polskie doświadczenie w tej dziedzinie. Artykuł został opublikowany w czasopiśmie bułgarskiego Ministerstwa Edukacji, Nauki i Młodzieży.

Kwestia ewaluacji prezentowana była również przeze mnie w kontekście problemów edukacyjnych dzieci romskiego pochodzenia w Bułgarii. Jako członek zespołu projektu finansowanego przez UNICEF pt. *Дziecko i rodzina Romów w Bułgarii* (1993) przeprowadziłem prace badawcze związane z ustaleniem istoty problemów dzieci romskiego pochodzenia w zakresie nauczania języka bułgarskiego. W tym celu zostały skonstruowane specjalne testy ewaluacyjne oraz wykonałem badania terenowe na terytorium całego kraju. Rezultaty przeprowadzonych czynności zaprezentowałem w artykule pt. *Проблеми при овладяване на българските писмени книжовни норми от ученици роми в началния училищен курс (I-IV клас)* [Problemy z opanowaniem norm pisemnych bułgarskiego języka literackiego przez uczniów romskiego pochodzenia] (1997).

Oprócz powyżej zaprezentowanej problematyki badawczej w kręgu moich zainteresowań naukowych znalazły się zagadnienia dotyczące:

- kultury języka bułgarskiego (artykuł pt. *Законът ще се гледа "в пленарна зала"...* или пак за членуването [Ustawa będzie rozpatrywana „w plenarna зала” ... czyli ponownie o stosowaniu rodzajnika] (1998);

- wpływu czynników społeczno-demograficznych na proces kształcenia się wybranej grupy antroponimicznej (artykuł pt. *За прякорите сред две поколения жители на град Петрич* [O przezwiskach dwóch pokoleń mieszkańców miasta Petricz] (2005) oraz artykuł pt. *Wpływ czynnika „wiek” na kształtowanie się przezwisk (na przykładzie przezwisk mieszkańców miasta Petricz w Bułgarii)*, 2007.);

- metodologii badań porównawczych dyskursu społecznego (artykuł pt. *От съпоставителни граматика към съпоставителен анализ на дискурси* [Od gramatyki porównawczej do porównawczej analizy dyskursu], (2006).

Do swoich osiągnięć zaliczam również: organizację 10 międzynarodowych konferencji naukowych; zainicjowanie i kierowanie nowym kierunkiem studiów (*Balkanistyka*) finansowanym ze środków Unii Europejskiej; pracę na rzecz umiędzynarodowienia studiów poprzez wieloletnie pełnienie funkcji koordynatora programu Erasmus w Instytucie Filologii Słowiańskiej UMCS.

Петър Сотиров